

Euskal demografia lurraldean: zer dio prospektibak?

Imanol Esnaola Arbiza

Gaindegiako koordinatzailea 2004-2021 artean

Prospektiba datorkeenaren aurrean jarrera aktiboa hartzea da. Etorkizunari forma emateko diziplina dela esan daiteke. Euskal Herria gero ere herri izan-go bada, etorkizuna edukiz beteko duten prospektoreak behar ditu. Egungo egoera iraganean egindakoek ekarri dute, eta, prospekzio lan emankorrak falta izan ez badira ere, inposizioz kanpoko botereguneetatik hartutako erabakiek egungo Euskal Herriaren demografia, soziologia, ekonomia eta geografia baldintzatzen jarraitzen dute.

Joera horien argitan, egungo biztanleria inoizko jendetsue-na bada ere, inoizko zahartuena eta lurraldeari dagokionez oso kontzentratua da. Etorkizunean pentsatzekoa da biz-tanleriak hazten jarraituko duela migrazioari esker, baina hazkunde horrek lurralde patroi argia izango duela, metro-polizazio handikoa. Ingurumari horretan, ororen ongizatea, inguruaren zaintza eta euskaltasunaren iraupena bermatuko duten prospekzio ariketa eraginkorrak diseinatu eta arrakas-taz plantan ezartzeko lanak egin beharko dira.

Lerro hauen buruko izenburuak Jakinek uztaillean Usurbilen antolatutako Jardunaldiaren hasierako hitzaldiaren muina izan nahi zuen. Hitzaldia eman zuena, ordea, ez da demogra-foa, ezta prospektorea ere; gehienez, Gaindegiako koordina-tzaile izan den bitartean euskal geografia sozioekonomikoaren

auzian ikusle pribilegiatua izan da. Artikulu honetara ekarritako edukiak, ordea, Gaindegiaaren inguruan bildutako lankide eta laguntzaileen ahaleginari zor zaizkio.

Prospektiba egiteko moduaz

Prospektiba estrategikoa hitzetik hortzera dabilen garaiotan, «zer dio prospektibak?» galdetzen badiogu geure buruari, berehala dator erantzuna: zer diogun 'geuk', ezta? Alegia, prospektiba estrategikoak etorkizun desiratura iristeko jakin beharrekoak eta egitekoak uztartzen baditu, lehen mailako auzia da etorkizun hori interesatuak berak bere lehentasunen arabera irudikatzea. Hari horri tiraka, beraz, esan dezakegu, prospektibak zer dioen baino, guk zein prospektiba eraikiko dugun zehaztea dagokigula.

Ariketa horretan, «norentzat?» eta «zer?» galderak berebizikoak dira. Euskal Herriaz ari bagara, ez da zalantzarik nor hori euskal herritar guztiak direla, bizilekua, sorterrria edo antolamendu instituzionalaz dituzten preferentziak edozein direla ere.

Jardunaldian Marta Luxan demografoak emandako definizioa hartuz, demografiak komunitateko kideengan eragiten duten dimentsio guztiak aintzat hartzea eskatzen du. Alta, euskal demografiari begirako prospekzio ariketak errotik unibertsalista izan behar du, denok eta dena aintzat hartuz osatutakoa. Denon ongizatea, bistan da.

Honaino etorrita, beraz, «zer?» galderari erantzuteko moduan gaude. Ariketa prospektiboak, hala, euskal lurraldean bizi diren pertsona guztientzat ongizatea ekarriko lukeen agendaz jardutea eskatzen du, jakinda, mundu globalizatuan bizi garen aldetik, geuk ere badugula ardura mundu horren geroan baikorki eragiteko.

Zein da, ordea, Euskal Herria aintzat hartzen dugunon ongizaterako agenda prospektiboa? Zer dugu proposatzeko gure herriari denon arteko bizikidetzaren eremua izan dadin?

Euskal Herriaren ukazioa egunerokoa da. Ukatzaileak mendeak daramatza «hemen» esatean Paris edo Algeciras

auzokoak direla sinetsarazi nahian. Agerikoa da hori diotenek ere ez dutela sinesten. Ez da aspaldikoa Nafarroako Foru Erkidegoko Gobernuan lehendakaria izan zenak «hemen» horretan Errioxa, Gaztela edo Aragoi batzeko egin proposamena. Bide berean pauso bat eman du Frantziako Errepublikak Akitania Berria izenekoan Uztartitze eta Poitiers «hemen» administratibo berean uztartuz. Herri Elkargoaren lurralde mugak ezartzerakoan hautetsiek hartu erabakiak ezin argiago utzi zuen zein zen «hemen» horren muga.

Gaindegiaren sorrerako urteetan, Euskal Herria garapen jasangarriko unitatea zela genioen, besteak beste, euskal hiztun herriaren territorioa izateaz gain, bete-betean konplizten zituelako Europako Batasunak 'garapen' iraunkorreko lurralde orok bete behar lituzkeen ezaugarriak.¹ Bistan da euroeskualde hori Poitiers-Tutera-Enkarterri hirukian urtu nahi izan dutela. Erregai fosilen agortzea ikusten dugun honetan, ordea, «hemen» hori euskal bizikidetzaren eremutik gero eta hurbilago ageri zaigu energia sorkuntza eta erabilerrari dagokionez. Bada zerbait.

Prospektiba diogunean, ordea, prospektiba estrategikoaz dihardugula azpimarratu beharko genuke, Juanjo Gabiñaren ekarpen intelektual eta profesionala aintzat hartuz.

Prospektiba estrategikoa nahi genukeen horretara ahalik eta gehien hurbiltzeko eman ditzakegun urrats eraginkorrenen diseinua dela esan daiteke. Ekinbidea marraztea eta bidea eginez mugarri berrien atzetik abiatzea, betiere asmoz, jakitez eta eraginkortasunez. Gabiñak berak hitzetik hortzera darabil Luzio Anneo Senekaren aipua, zeinak dioen ez dagoela aldeko haizerik nora doan ez dakienarentzat.

Prospektiba
estategikokoak etorkizun
desiratura iristeko
jakin beharrekoak eta
egitekoak uztartzen
baditu, lehen mailako
auzia da etorkizun hori
interesatuak berak bere
lehentasunen arabera
irudikatzea

Euskal prospektore estrategikoen ekarriaz

Hitz lauz esanda, etorkizuna prestatu beharra dago, egunero prestatu ere, geuri interesatzen zaiguna gertagarri egiteraino. Gurean herri xedea ezin unibertsalagoa da, gure bizikidetzak eta gure ongizatea hemen erabaki-eraiki. Euskal Herriak zailtasun jakina du, ordea, ariketa hori egiteko; herri xedez jarduteko egitura formal mugatuak ditu, ehun administratiboak eta soziala atomizazio hutsa da. Eta atomizazio horretan urtzen da gehienon ahalegina.

Beraz, gauzagarria al da bizi ditugun gabeziekin ingurumari honetan Euskal Herria aintzat hartzen duen prospektiba estrategikoa? Galderari erantzuna topatu baino bizkorrago datozkigu Txillardegi eta Koldo Mitxelenaren irudiak eta euskara batuaren definizio prozesua. Hizkuntza eredu normatiboaren gaineko adostasuna ez zatekeen Arantzazun abiatuko, aurretik jomuga hori irudikatu izan ez balute, eta adostasunak eraiki, nahiz eta frankismo betean murgildurik bizi.

Berebiziko garrantzia du bizi dugun une historiko eta politiko honetan Euskal Herria aintzat hartzen dugunok prospektiba estrategikoari lotzeak. Ezintasuna aitzakia hutsa baino ez da. Matalazek luraren jabegoari eutsi beharra aldarrikatu zuenean oker zebilela esan dezakegu elikadura krisia ate joka dugunean? Gaztelaren inbasioari aurre eginez burujabetza defendatu zutenak oker ote zebiltzan? Eta euskal sufragistak ere erratuta, erabakitzea zegokiela esatean? Eusko Ikaskuntzaren lehen kongresuan euskal unibertsitatearen beharra lehen lerrora ekarri zutenek xede prospektibo okerra adierazi ote zuten? Agirre lehendakariak gerra hotsen erdian eskubide indibidual eta kolektiboaren defentsa lehen egitekoen artean jarri zuenean bisio okerra izan ote zuen? Oker ote zebiltzan Elbira Zipitria eta beste hamaika eragile eredu pedagogiko propioen bila abiatzean, oker garai bereko kooperatibistak frankismoarekin lerratutako elite ekonomikoaren ondoan burujabetasunez lanari ekin ziotenean? Burutik eginda zeuden euskal prentsa eta kazetaritza sustatu nahi izan zutenak,

inozoak izan al ziren Euskal Laborarien Batasuna sustatu zutenak Ipar Euskal Herriak bere euskaltasunari eusteko beste nekazaritza eredu bat behar zela uste zutelako?

Zorionez, gure historia Euskal Herria xede izan duten prospektore estrategikoz beteta dugu. Orain, ordea, gure etorkizuna prospekzio herrigile berriekin jantziko dutenak behar ditugu; des-herria ereiten dutenak sobera ditugu.

Iraganeko prospekzio ariketen ondorioez

Gure herriaren lurraldeari begira prospektiba estrategikoa gehiagok ere egiten dute. Lehen eta orain ere bai. 1936ko estatutu kolpe frankistaren ondoko hamarkadetan zenbait sektore sozioekonomiko eta politikotan argi ikus dezakegu. Orduko joerak aztertuz jabetuko gara hortxe dagoela gure analisisetan agertzen diren aldagai askoren jatorria, izan demografian, egitura ekonomikoan edo geografia sozioekonomikoan, besteak beste.

Euskal Herriak bi gatazka handi nozitu izan zituen 1936 eta 1945 artean, bata zein besteak egungo egitura demografikoa baldintzatzen dute. Aurretik bizi izandako Gerra Handiaren ajeak (1914-1918) ere aintzat hartzekoak dira Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoan. Irakurlea zirikatzen nahian, esan daiteke Francisco Franco diktadoreak eta De Gaulle generalak jarraitzen dutela gure lurraldearen nolakoa baldintzatzen bere garaian hartutako erabakiekin.

Ariketa historikoan luzatzeko asmorik gabe, aski da elementu gutxi batzuk azpimarratzea, hala nola Hegoaldean elite ekonomiko minoritario batek garatu zuen egitismo industrialak. Industria hura, maila teknologiko apaleko metalgintzan oinarritzen zena, energia kontsumoan intentsiboa zen, formaziorik gabeko enpleguan ere intentsiboa eta maskulinizatua. Horrek, halaber, hamaika ondorio izan zituen lurraldearen egiturari, biztanleriaren hazkundera eta bere geografian, bai eta beste hamaika kontutan ere. Hirurogeiko hamarkadan bizi izandako hazkunde demografikoak atzetik

zuen diseinu politikoan ez zuen parte hartu euskal *intelligentsia*-k, ordurako aski jazarria.

Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoak ere ez zuten aro go-
zoagorik izan. Ipar Euskal Herriari aisialdi lurralde izatearen
eginkizuna ezarri zitzaion, edo, nahiago bada, industriarik

Azken urteetan,
metropolizazio prozesu
argia bizi du Euskal
Herriak: horren adibide
da 2016-2020 epealdian
hiriguneek eta bitarteko
hiriguneek izan duten
biztanle kopuruaren
gorakada

ez zegokiola erabaki, diseinu
ekonomiko zentralizatuan.
Iparraldeak inoiz izandako
industria ahultzen edo urrun-
tzen joan da. Jarduera indus-
trial horren galerak, ordea,
egitura ekonomiko ezaguna
ekarri du, hamaika belaunaldi
gazteren migrazioa eragin
duena.

Agerikoa da urte horietan
hartutako erabaki strategi-
koen ondorioak handiegia-
k zaizkigula oraindik ere etor-

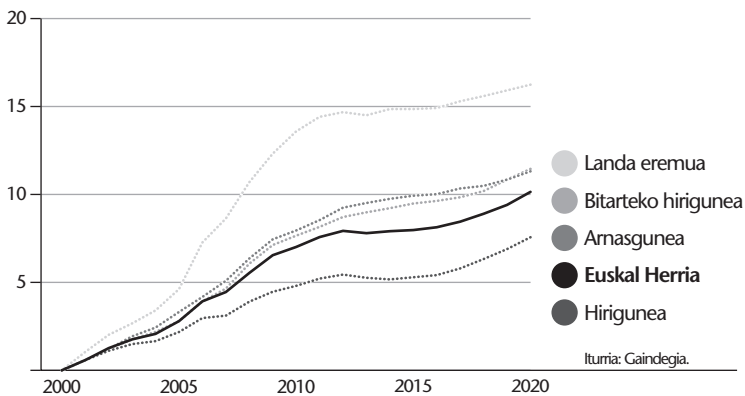
kizunean eragin asmoz abiatzen garenean. Iraganaren zama.
Garai historiko haren ajeak JAKINEk demografiaren bilakae-
raz osatutako dosierrean azaldu zituen hainbat adituk (77-78.
zenbakia, 1993). Aipagarria da Iñigo Garaialderen artikulua
garai bateko diseinu ekonomikoaren ondorio kaltegarriak
azalduz. Garaialderekin batera, Iñaki Larrañagak 1960-1981
bitarteko urteetan bizi izandako hazkunde demografiko «des-
kontrolatua» nabarmentzen du. Ramon Saizarbitoriak haz-
kunde handi horren ondotik zetorren zahartzearen inguruko
ikuspegi ezkorra kritikatzeko zuen, Marta Luxanek aurtengo
Jardunaldian egin zuen moduan. Jose Mari Agirrek 1960
ondoko urteetan izandako hazkunde industrialaren gabeziak
eta horren ondorioak aipatzen ditu. Egile horiek eta dosierra
osatzen duten gainerakoek iraganaren ajeak azpimarratzen
dituzte, bai eta horretan eragiteko Euskal Herri osoko datu
homologatuak ez izatearen problema. Baina hori beste gai
bat da.

Egungo Euskal Herriaren ezaugarri soziodemografikoak

Biztanleria hazkundera ez da eten azken bi hamarkadetan, baina lurralde dinamikak aldatu dira

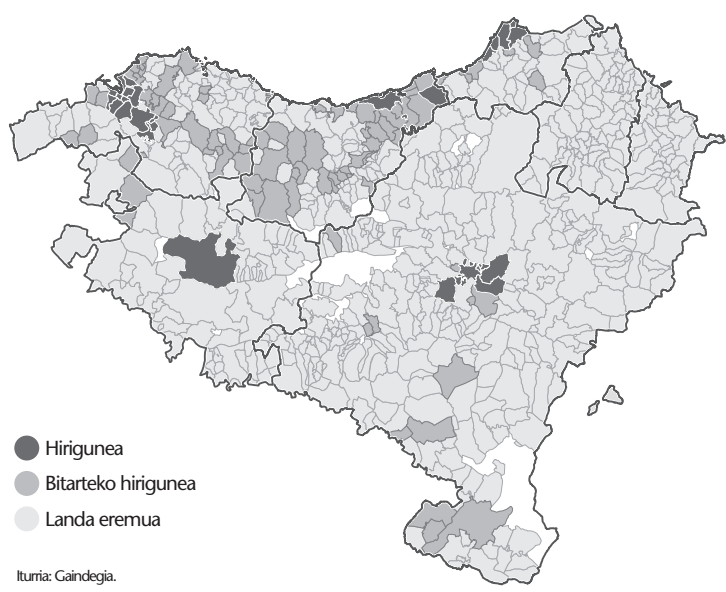
Euskal Herriak %10eko biztanleria hazkundera izan du azken bi hamarkadetan. Bilakaera horrek, ordea, hainbat etapa desberdin izan ditu: 2000-2012 epealdiko biztanleria gorakada konstantea, lehenik; 2012-2016 epealdiko biztanleria egonkortzea, jarraian; eta azken lau urteetako biztanleria hazkunde berria, azkenik.

1. grafikoa. Biztanleria hazkunderaren bilakaera

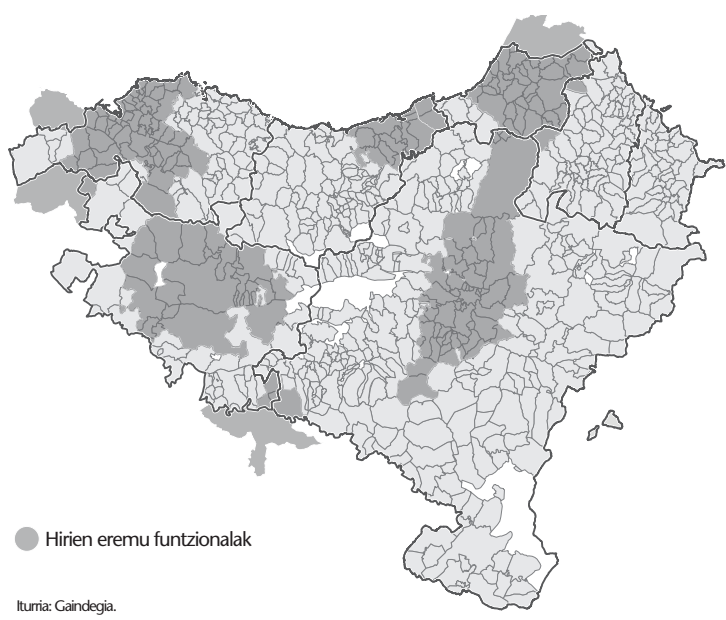

2008ko krisi ekonomikoa inflexio puntu garrantzitsua izan zen biztanleria hazkunderaren lurralde dinamikan. Izan ere, krisiaren eragina nabaritu aurreko urteetan (2000-2012), landa eremuan antzeman zen biztanleria hazkunde handiena (%14,5). Azken urteetan, ordea, metropolizazio prozesu argia bizi du Euskal Herriak: horren adibide da 2016-2020 epealdian hiriguneek eta bitarteko hiriguneek izan duten biztanle kopuruaren gorakada. Horiek horrela, Euskal Herriak gaur egun 3.196.594 biztanle ditu, eta horietatik %82,6 hirigunean eta bitarteko hiriguneetan bizi dira. Halaber, hiriguneek gainerako eskualdeetako herritarrak mobilizatzen dituzte, harik era hiriguneen eragin eremu gotorrak egituratzeraino.

2. grafikoa. Udalerrien tipologia (2020)

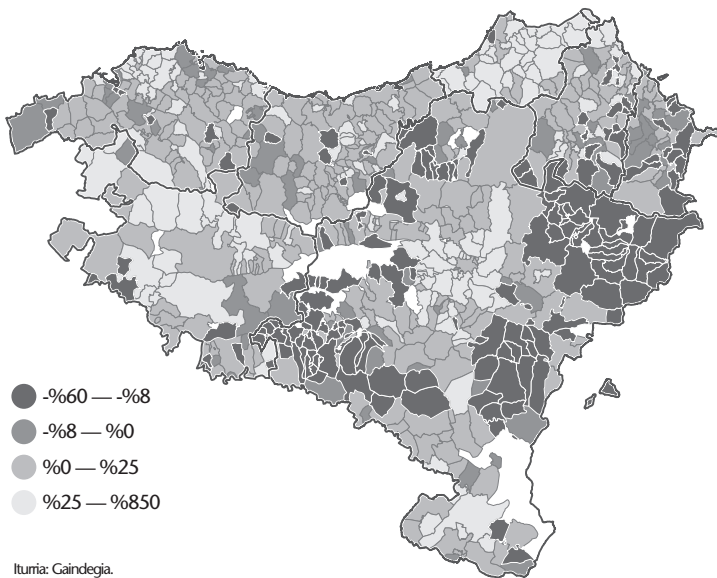

3. grafikoa. Hirien eremu funtzionala (2020)

Nolanahi ere, biztanleria hazkunde positiboa ez da homogeneoa izan Euskal Herriko lurralde guztian. Hiriguneak eta horien inguruko udalerriak biltzen dituzten eskualdeek (Arabako Lautada, Bilbo Handia, Plentzia-Mungia, Euskal Kostaldea-Aturri, Iruñerria...) %30etik gorako biztanleria hazkunde tasak izan dituzte azken bi hamarkadetan. Landa eremuko udalerrietako biztanleriak ere, oro har, gora egin du, nahiz eta bertan aurkitzen diren biztanleria galera handiena izan duten eskualdeak (Enkartzioak, Zuberoa, Nafarroako Pirinioak, Zangozaldea, Ega, Larraun-Leitzarar...).

4. grafikoa. Biztanleria hazkundearen bilakaeraren mapa
(Euskal Herria, 2000-2020)

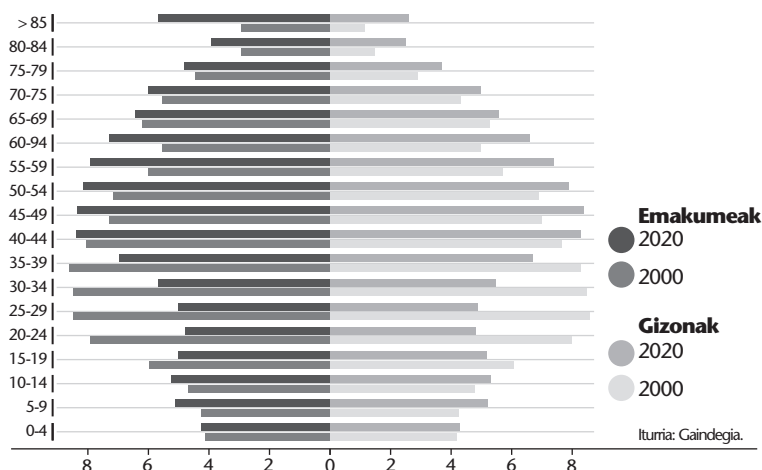

Biztanleriaren adin egituraren zahartzea orokorra izan da

Euskal Herriko eta aztertu diren eremu desberdinetako biztanleria piramideek biztanleriaren adin egituraren zahartzea orokortu bat erakusten dute. Duela hogeitazortez 20-44 urte bitarteko belaunaldia zen biztanleria egituraren presentzia

handiena zuena; gaur egun, belaunaldi hura nagusitzen da, baina 40-64 urteko adin tartean.

5. grafikoa. Biztanleriaren piramidearen bilakaera

65 urtetik gorako biztanleria tasak ere etengabeko hazkundea izan du: 2000 urtean %17,7 izatetik 2020 urtean %22,1 izatera igaro da. Joera berdina izan dute hiriguneek, bitarteko hiriguneek zein arnasmuneek. Landa eremuak, ordea, berezitasun bat du: 2000-2012ko biztanleria hazkundearekin batera, bere zahartze tasak behera egin du. Azken urteetako joera gainerako eremuen berdina da.

Azpimarratu behar da biztanleriaren biziberritze datuak positiboak izan direla 2000-2013 epealdian: horixe erakusten dute 15 urtetik beherako biztanleria tasaren zein jaioberrien tasaren igoerak. Gainera, arnasmuneak eta landa eremua izan dira adierazle horien balio handienak zituzten eremuak. Alabaina, urte horretatik aurrera bi adierazleen joera beherakorra da, 15 urtetik beherako zein jaioberrien kopuru absolutua bezalaxe. Ugalkortasun tasaren beherakada eta bizi itxaropenaren igoera dira horren erantzule nagusiak.

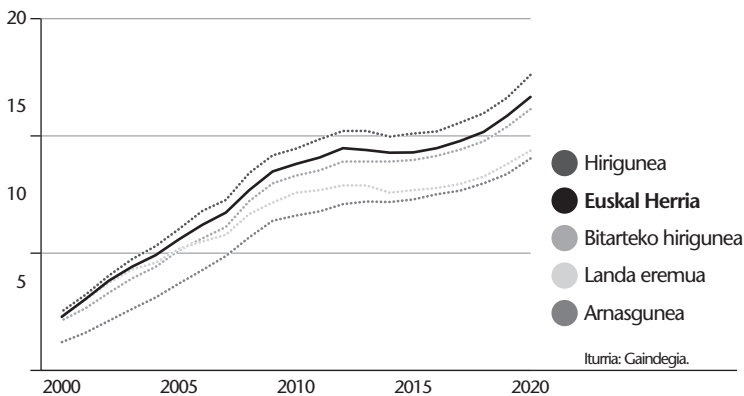
Bide horretan, esan beharra dago biztanleriaren zahartzeak ere udalerri eta eskualde mailako desoreka argiak dituela.

Korrelazio espaziala argia da: biztanleria galera handiena izan duten eremuek dituzte gaur egungo zahartze tasarik handienak eta biztanleriaren biziberritzeari lotutako adierazleen baliorik apalenak.

Estatutik kanpo jaiotako biztanleria eremu urbanoetan kontzentratzen da

Azken bi hamarkadetako biztanleria hazkundearen arrazoi nagusia migrazio saldo positiboa izan da. 2000 urtean Euskal Herrian estatutik kanpo jaiotako 67.692 pertsona zeuden (%2,3); 2020 urtean kopurua 372.480 herritarrera igo da (%11,7).

6. grafikoa. Estatutik kanpo jaiotako biztanleria tasaren bilakaera

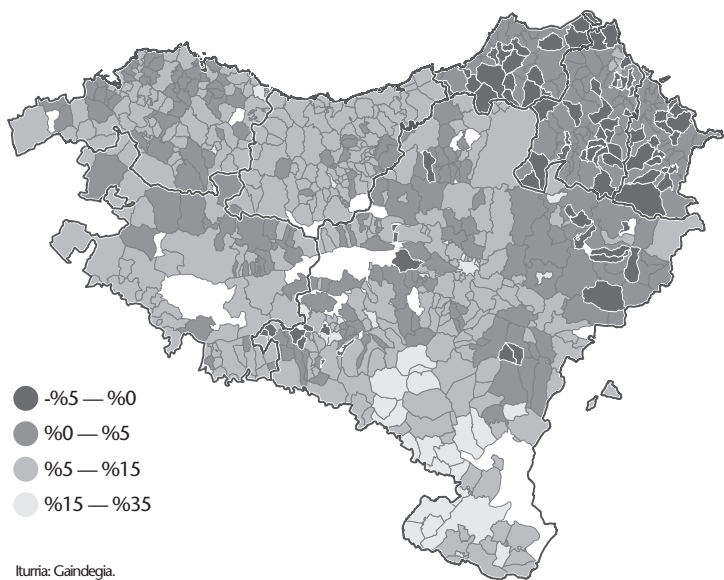

Hiriguneak eta bitarteko hiriguneak² dira, kopuru absolutu zein erlatiboetan, estatutik kanpo jaiotako pertsona gehienak biltzen dituzten eremuak. Aldiz, landa eremuak eta arnasguneak (azken horiek bereziki) izan dute migrazioaren eragin urriena, baina inguruko udalerrietatik biztanle ugari hartu dute.

Hala eta guztiz ere, hainbat eskualderen egitura ekonomikoa dela medio, landa eremuko hainbat eremutan estatutik

kanpo jaiotako biztanleria tasak handiak dira. Horren adibide dira Arabako Errioxa, Lea-Artibai, Lizarraldeko Erribera, Nafarroako Goi Erribera edota Nafarroako Erribera eskualdeak.

7. grafikoa. Estatutik kanpo jaiotako biztanleria tasaren diferentziaren mapa (2000-2020)

1. taula. Biztanleria adin tartearen arabera (2020)

<i>Adina</i>	<i>Hirigunea</i>	<i>Bitarteko hirigunea</i>	<i>Landa eremua</i>	<i>Arnasgunea</i>	<i>Euskal Herria</i>
< 15 urte	234.507	128.536	86.697	57.078	449.740
15-29 urte	256.109	122.992	75.777	52.321	454.878
30-44 urte	353.916	172.891	107.923	73.096	634.730
45-64 urte	522.859	260.750	165.811	110.545	949.420
65-79 urte	272.963	129.584	80.553	55.274	483.100
> =80 urte	128.704	57.259	38.715	24.462	224.678
Orotara	1.769.062	872.013	555.519	372.776	3.196.594

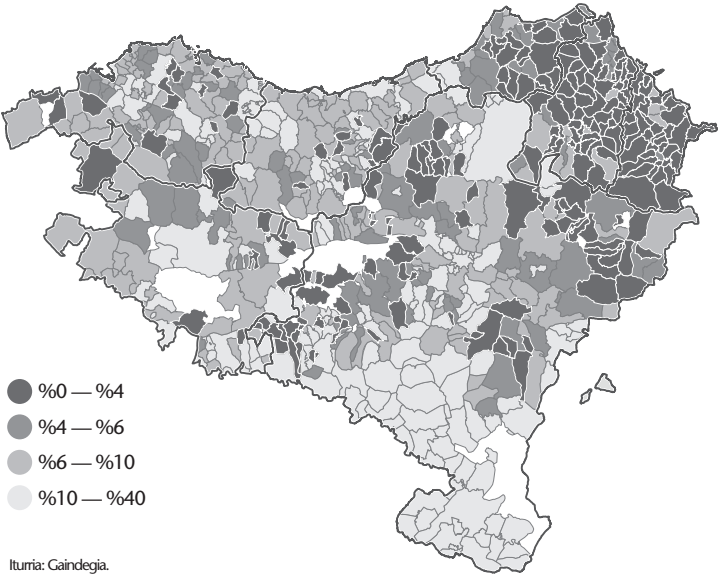
Iturria: INE eta INSEE.

2. taula. Biztanleria jaioterriaren arabera (2020)

<i>Eremua</i>	<i>Estatutik kanpo jaiotakoak</i>	<i>Estatu barruan jaiotakoak</i>	<i>Orotara</i>
Hirigunea	222.892	1.546.170	1.769.062
Bitarteko hirigunea	97.408	774.605	872.013
Landa eremua	52.180	503.339	555.519
Arnasgunea	33.843	338.933	372.776
<i>Euskal Herria</i>	<i>372.480</i>	<i>2.824.114</i>	<i>3.196.594</i>

Iturria: INE eta INSEE.

8. grafikoa. Estatutik kanpo jaiotako biztanleria tasaren mapa (2020)

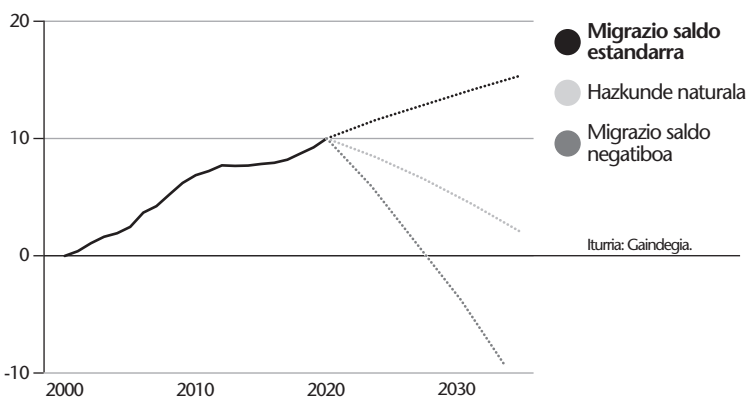

Biztanleriaren hazkundeak eta zahartze tasak handitzen jarraituko dute hurrengo urteetan

Biztanleria prospektibak aurreikusten duenaren arabera, hurrengo 15 urteetan Euskal Herriko biztanleriak hazten jarraituko du: 2035 urtean biztanle kopurua 3.360.000 ingurura iritsiko da, gaur egun baino %5 gehiago. Hazkunde horren oinarria migrazio saldo positiboa izango da. Egia esan, azken

urteetako migrazio dinamikak mantenduko ez balira eta prospektiban eragingo ez balute, Euskal Herriak biztanleria galduko luke. Izan ere, etorkizunean egongo diren jaiotza kopuruak heriotza kopuruak baino gutxiago izango dira.

9. grafikoa. Biztanleria hazkundearen prospektiba

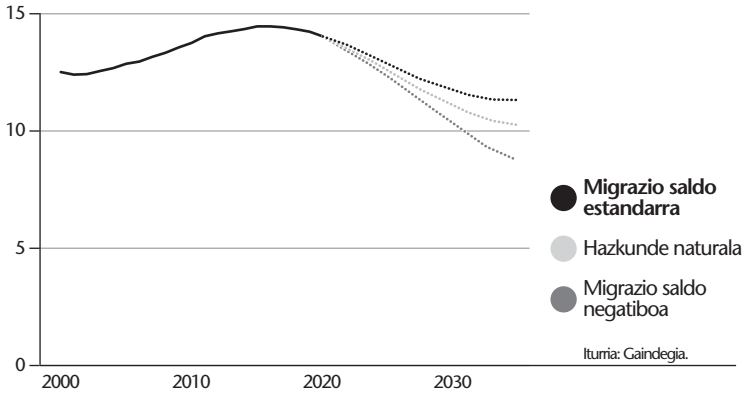
Biztanleria kopuruak gora egin ahala, bere adin egitura zahartzen joango da bi arrazoi nagusi direla-eta: gero eta bizi itxaropen handiagoa, batetik, eta jaiotza kopuruen beherakada, bestetik. Horiek horrela, 2035 urterako zahartze tasa %27raino igotzea eta 15 urtetik beherako biztanleriaren tasa %11,4raino jaistea espero da. Bestalde, azken urteetako jaioberrien kopurua migrazio saldo positiboaren baitan bakarrik mantenduko da.

3. taula. Biztanleria prospektibaren datuak adin tartearen arabera

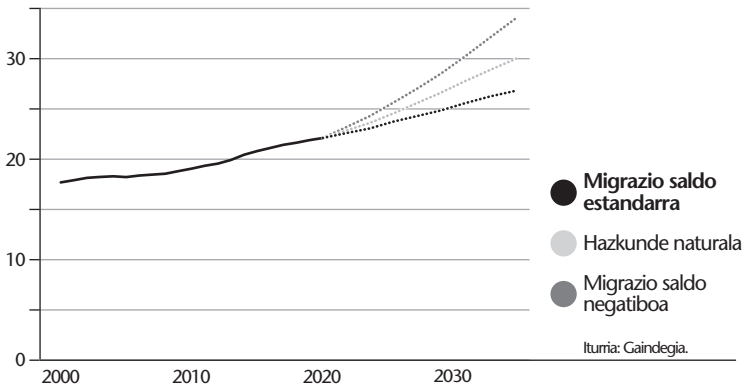
Adina	2020	2025	2030	2035
< 15 urte	449.740	421.966	390.639	384.428
15-29 urte	454.888	512.569	560.212	562.283
29-44 urte	634.734	563.767	545.597	583.249
45-64 urte	949.432	990.623	974.065	920.515
65-79 urte	483.106	534.703	576.891	620.788
> =80 urte	224.692	236.312	264.135	287.122
Orotara	3.196.592	3.259.940	3.311.539	3.358.385

Iturria: Ekoizpen propioa, INE eta INSEEtik abiatuz.

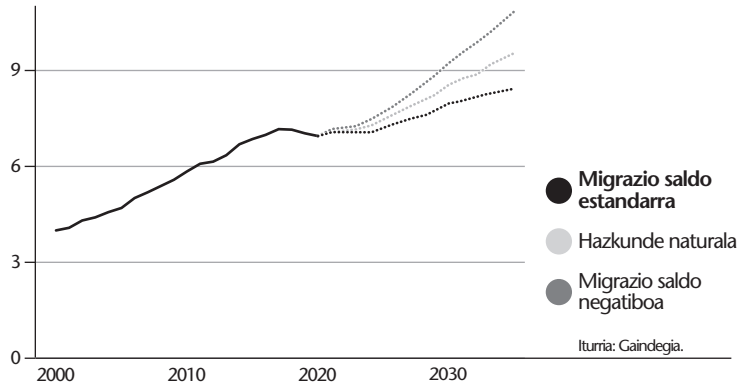
10. grafikoa. 15 urtetik beherako biztanleria tasaren prospektiba

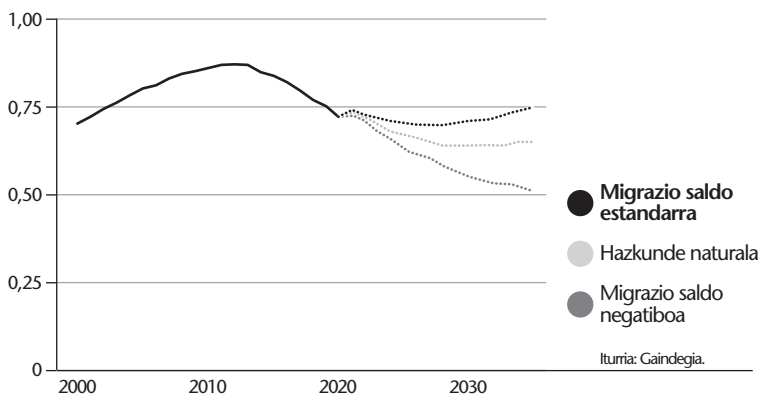
11. grafikoa. 65 urtetik gorako biztanleria tasaren prospektiba

12. grafikoa. 80 urtetik gorako biztanleria tasaren prospektiba

13. grafikoa. Jaioberrien tasaren prospektiba

Euskal Herria erdigunean duten aipamen horiek guztiak, ordea, aldaketa bizian doan mundu honen baitan bizi ditugun beste hamaika gertaerari lotu behar dizkiegu, hala nola aldaketa klimatikoa eta horrek eragiten dituen krisi mota guztiak (migrazioak, muturreko klimatologia, elikagai krisia), krisi energetikoa eta baliabide natural askoren agortzea eta abar.

Gauzak horrela, geure buruari galdetu beharko genioke zein den geure prospektiba estrategikoa, eta prospektiba hori gauzagarri egiteko non ditugun elementu galgatzailleak eta non eragileak, zein diren aldaketak eragiteko nahikoa indar dutenak eta zein lagungarri gerta daitezkeenak. 🌱

Oharrak

1. www.gaindegia.eus/eu/begi01
2. DEGURBA edo urbanizazio maila neurtzeko Europako indizearen araberako lurralde sailkapenean oinarritua. Zehaztasun gehiago hemen: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/degree-of-urbanisation/background> (ikus 2. grafikoa).